

DESCRIPCIÓ ARXIVÍSTICA

ÀREA D'IDENTIFICACIÓ

Codi de referència	CAT AMRE 01
Nivell de descripció	Fons
Títol	Ajuntament de Reus
Data(es)	Segle XI - segle XXI
Volum i suport	6.000 metres lineals. Predominantment paper i electrònic. Altres suports: pergamí, vidre, plàstic i òptic.

ÀREA DE CONTEXT

Nom del(s) productor(s)

Ajuntament de Reus

Història del(s) productor(s)

La primera referència que tenim de Reus és de l'any 1154. La trobem en un document que és un trasllat del segle XIV, en el qual Robert d'Aguiló, reconeix que va donar Reus a l'església de Sant Fructuós de Tarragona en els temps que l'arquebisbe Oleguer el va fer príncep.

Reus, per tant és una ciutat d'origen medieval - tot i que amb anteriorment hi trobem alguns assentaments-. No obstant, no és possible donar una data segura pel que fa al naixement de la universitat. Cal pensar que al llarg de la segona meitat del segle XII es devia formar un consell entorn els batlles (Reus va tenir dos batlles entre els segles XII i XIV) que poc a poc devia anar derivant cap a un organisme amb personalitat jurídica-pública.

En època medieval i en relació a l'organització de la vila, aquesta presentava una estructura orgànica de tipus piramidal: al cim hi havia el batlle (tenia poder executiu i feia complir les decisions del Consell), a continuació hi havia els jurats (màxims representants de la vila) i que eren elegits entre els membres del Consell. Seguia el Consell, format per una trenta de consellers i que era l'organisme de govern de la vila. A mesura que l'organització es va fer més complexa es va anar veient la necessitat de crear una sèrie d'oficis: el de clavari (tresorer), el de mostassaf (control de pesos i mesures), el d'obrer (encarregat d'obres públiques), el d'escrivà, el dels oïdors de comptes (auditors), el dels corredors (d'oli, de vi...). Els poders de la universitat es concretaven, en aquest moment, en el d'administració i el govern local, en la potestat normativa, en la funció judicial i en l'àmbit militar.

Aquest tipus d'organització municipal va ser vigent fins a la fi de la guerra de Successió, que Catalunya va perdre davant Felip V. Va ser a la fi d'aquest període quan Reus va assolir per primera vegada el títol de ciutat, al 1712 i el va gaudir fins l'11 de setembre de 1714. Després

de la derrota, Felip V va desfer tot el sistema institucional català i va imposar el Decret de Nova Planta l'any 1716.

D'aquesta manera, els municipis van ser totalment reorganitzats segons el model castellà. El país es va dividir en 12 corregiments, on hi havia demarcacions menors presidides per alcaldes majors, que enquadraven els municipis.

A Reus, la primera sessió documentada amb l'Ajuntament reformat té lloc el 28 de juliol de 1718 i era format per un batlle i set regidors.

El model d'ajuntament imposat amb el Decret de Nova Planta va desaparèixer al 1833. El va substituir el model nascut a les Corts de Cadis de 1812, i d'inspiració en les idees de la revolució francesa. El municipi va patir al llarg del segle XIX totes les oscil·lacions pròpies de la política estatal, amb diverses reformes que no va fer augmentar, sinó més bé el contrari, la seva autonomia política i financera.

El nou model d'ajuntament no es va imposar definitivament fins al 1833 que és quan es va reorganitzar tot l'estat amb la creació de les províncies que va comptar amb la creació d'un nou càrrec, el governador civil. El Trienni representa també el moment d'una llarga lluita entre Reus i Tarragona per assolir la capitalitat provincial. El 1843 en reconeixement de l'esforç de Reus a causa del pronunciament del general Prim l'any anterior i el bombardeig patit per la vila, la reina Isabel II va concedir el títol de ciutat. Títol que ha arribat vigent fins el nostres dies.

A diferència de l'època anterior, els membres dels consistoris del segle XIX eren elegits, però per sufragi censitari i no pas universal.

Durant el període del Sexenni (1868-1874) es va formar inicialment una Junta Revolucionària i després hi va haver eleccions que ara ja van ser per sufragi universal (restringit als homes). A partir de 1874 s'entra al llarg període de la Restauració. Durant aquest any, Reus va tenir tres consistoris, sempre elegits per governador.

A Reus, al 1877 va guanyar la candidatura conservadora davant la republicana, que va dominar el govern municipal fins l'any 1897 que es van veure totalment desplaçats per l'oposició, iniciant-se un període de domini republicà. L'any 1917 va canviar la manera de designació de l'alcalde, que a partir d'aquest moment ja no va ser designat, sinó que va ser elegit pels regidors entre els membres del mateix consistori. El primer alcalde elegit així va ser Josep Simó, de la Lliga, que va ser substituït abans d'un mes pel monàrquic Manuel Sardà.

A partir de 1920 i a causa de la conflictivitat social, es va obrir el període del pistolisme que a Reus, com en tants d'altres llocs va produir moltes víctimes i, entre elles el mateix alcalde, en Manuel Sardà, assassinat el 24 de febrer de 1921.

El 2 d'octubre de 1931 es va constituir el primer Ajuntament de la Dictadura, per designació i mentre va durar aquest règim no hi va haver noves eleccions.

El 14 d'abril de 1931 queia definitivament el model de consistori nascut de la Restauració. Les esquerres van guanyar el poder i es va instaurar el primer Ajuntament republicà, presidit per Evarist Fàbregas.

El 15 de gener de 1939 Reus va ser ocupat per l'exèrcit nacional. Inicialment es va formar una Junta Gestora i després va ser designat un Ajuntament que ben poc tenia a veure amb els anteriors. Els alcaldes durant aquesta època eren elegits per l'autoritat governativa.

Després de 1975, amb la fi del règim sorgit de la guerra de 1936-39, es va retornar al model d'Ajuntament democràtic, elegit per sufragi universal, celebrant-se l'any 1979 les primeres eleccions lliures.

Història arxivística

La història del fons de l'Ajuntament de Reus està estretament lligada al mateix naixement de la municipalitat. Si bé, els primers documents que ens han arribat són del finals del segle XII, les primeres referències a l'existència d'una arxiu són de mitjans del segle XIV, quan la vila guardava la seva documentació en una caixa, coneguda com a "Caixa del Comú", que era custodiada directament pels jurats de la vila. Aquesta "caixa" que continuà utilitzant-se fins a temps moderns, conservava la documentació més important del municipi, era tancada sota tres claus. Amb el temps la documentació passà a ser guarda a la Casa del Comú.

La primitiva Casa del Comú era a la Plaça de la Vila (a les actuals Pescateries Velles), on la trobem documentada a partir de finals del segle XIV. Poc a poc, la vila anà creixent i l'any 1575 s'adquireix un nou edifici a la Plaça del Mercadal (la nova Casa del Comú). A través de les fonts que ens han arribat sabem que l'any 1577 el Consell va decidir fer un armari on guardar els documents. Sabem també que cap a l'any 1650 hi va haver certa preocupació per la seguretat dels documents i es procedí a col·locar un pany a la porta on hi havia l'Arxiu i es feren unes claus.

El primer arxiver que tenim documentat apareix l'any 1647. El 1668, el Consell de la Vila creà un nou l'ofici, relacionat amb l'arxiver i l'escrivà: l'ofici de notari municipal. A través de la documentació, sabem que a finals del segle XVII, l'Arxiu ocupava una saleta de la planta principal de l'edifici (de petites dimensions), amb una gran porta tancada amb dos panys. Se'n coneix la situació exacta gràcies a la conservació d'un plànol de l'època (segle XVIII). A l'interior de la cambra de l'arxiu, se sap que a finals del segle XVII hi havia un armari on es guardava la documentació, i almenys des de 1674, una taula i alguns bancs.

Durant el segle XVIII es reorganitza l'Arxiu i es fa un catàleg: *Indice que manifiesta per ordre alfabetic tot lo mes digne de notarse en los pergamins y plicas del present arxiu*. La documentació s'instal·la en calaixos i pliques.

Des de la darrerria del segle XVII i tot el XVIII, els arxivers acostumaven a ser notaris o advocats. El segle XIX, s'enceta amb un arxiver d'una procedència ben diferent: Celdoni Vilà (1752-1821) que era d'ofici argenter. Com a arxiver, es dedicà a transcriure o resumir les actes del primer llibre del Consell.

Un altre arxiver que deixà gran empremta fou Andreu de Bofarull i Brocà, nomenat arxiver l'any 1867, també se'l nomenà bibliotecari municipal i oficial segon de secretaria.

Andreu de Bofarull va buscar un lloc més adient per l'arxiu, més ampli, més ventilat i més enllumenat. La nova sala de l'Arxiu es bastí al darrer pis de l'Ajuntament.

Andreu de Bofarull refeu completament l'Arxiu, reordenant els fons i inventariant-los de nou. També fou l'iniciador de l'hemeroteca Municipal. Destacada també fou la figura d'en Bernat Torroja i Ortega, que proposa unes normes bàsiques d'organització i sol·licita l'ajuda d'un auxiliar temporal.

El Palau Municipal arribà a inicis dels anys 20 en molt mal estat de conservació, i s'acordà reformar-lo (tot, menys la façana). L'any 1923 el Consistori es traslladà al convent de Sant Francesc i l'Arxiu als baixos de l'Hospital. L'Arxiu restà en aquest lloc fins que s'enllesteixen les obres al Palau Municipal, el 1937.

L'any 1921 el notari Pere Rull donà, testamentàriament, la seva casa amb l'obligació de convertir-la en un museu que havia de portar el nom de Prim-Rull. L'any 1933 el museu es començà a materialitzar i també s'hi inclogué l'Arxiu Històric Municipal. Es contractà a Pere Rius Gatell amb l'encàrrec de fer els treballs necessaris per a l'ordenació i catalogació. El 1933 es creà el Patronat del Museu i es nomenà director el metge i prehistoriador Salvador Vilaseca, i conservador a Pere Rius.

A l'inici de la Guerra Civil, l'Arxiu Municipal – amb l'excepció de la part històrica- estava als baixos de l'Hospital i fins al 1937 allí hi continuà. Durant la Guerra Civil, Reus, va ser objectiu militar de primer ordre. Aleshores, en prevenció del perill, es pensà en el trasllat dels materials fora la ciutat. La Generalitat establí dos grans dipòsits-refugi per a la documentació: Poblet (on hi anà bàsicament la documentació de Reus) i Viladrau. En total, i sense comptar la documentació notarial, Reus devia portar a Poblet uns cent quaranta-un metres lineals de documentació a més dels 350 pergamins.

Reus, que fou ocupada el 15 de gener de 1939, sofrí un gran espoli documental: la premsa local anà a Salamanca, els fons militar a Madrid (850 Kg de documentació varia procedent dels Camps de Concentració de Reus) i la documentació relativa als presoners a l'Arxiu General Militar de Guadalajara.

En els primers temps del nou règim l'Arxiu es queda sense arxiver. S'acorda contractar a Maria Figuerola (bibliotecària) com a encarregada de l'Arxiu (1939) administratiu, mentre que Lluïsa Òdena s'ocupa de l'ordenació del fons històric.

Cap al 1940, l'Arxiu s'inventaria de nou, incloent-hi la totalitat de la documentació: històrica i administrativa.

L'any 1949, Joan Dalmau, que havia comprat el Castell del Cambrer a l'església, en fa donació a la ciutat amb l'obligació de fer-hi un arxiu Històric, una biblioteca o una sala d'exposicions. L'any 1950 es crea el Patronat del Castell i es vol destinar l'edifici per a seu de l'arxiu municipal. Aquest mateix any s'aprova reorganitzar l'Arxiu Municipal: es recupera la plaça de cronista oficial de la ciutat i s'ordena, classifica i cataloga la documentació administrativa.

L'any 1951, Jaume Cardoner, catedràtic d'ensenyament mitjà, esdevé el darrer arxiver cronista. Com a arxiver traspasà a l'Arxiu històric tota la documentació anterior a 1900 que encara era a l'arxiu administratiu.

L'any 1961 s'inaugurà el nou Museu a la plaça Llibertat i Cal Rull restà tancat (tenia els fons de l'Arxiu i l'hemeroteca). L'any 1972 l'Arxiu històric podia obrir portes com a equipament independent del Museu. Sota la direcció de Salvador Vilaseca hi treballaren Maria Tarragó i Josep Ferrando.

L'Arxiu administratiu, a mitjan de la dècada dels 60, restava pràcticament tancat i descuidat. Era al segon pis del Palau Municipal.

L'any 1975 traspassa Salvador Vilaseca i es nomena a la seva filla, Lluïsa Vilaseca, com a directora del Museu i de l'Arxiu.

El 1977 es reinstaurà la Generalitat de Catalunya i en assumir les competències que li conferia l'Estatut, es crea un sistema d'arxius propi – convenis entre el Departament de Cultura i els ajuntaments capital de Comarca.-.

L'any 1982 s'inicien les converses per a la creació de l'Arxiu Històric Comarcal de Reus. L'any 1986 se'n nombra el nou director, en Sabí Peris. Pel que fa a l'Arxiu Municipal, en aquella època, el responsable en fou Salvador Ferrando.

L'any 1994 l'Ajuntament recupera la figura d'arxiver, que recau en l'historiador Ezequiel Gort. Aquest mateix any comencen les obres d'adequació de l'edifici on fins al moment hi ha havia ubicada l'escola Rubió i Ors, al c. Rafel de Casanovas. La nova seu de l'Arxiu Administratiu s'inaugura el 10 de maig de 1995.

A partir d'aquells moments, el fons és organitzat i classificat d'acord amb el model de Quadre de classificació proposat per la Generalitat de Catalunya l'any 1989, amb adaptacions a la realitat de la institució.

L'any 1997 es reorganitza l'Arxiu Municipal, que entra de nou en funcionament, amb independència del Comarcal, aplegant fons administratius.

No obstant, ambdós centres es veuen necessitats d'espais i vistes les imminents i futures necessitats, es contempla la possibilitat de crear un nou equipament que albergui els dos arxius, optimitzant d'aquesta manera els recursos i posant a disposició del la ciutadania la documentació en un sol espai.

L'any 2010 s'inaugura el nou equipament, al c. Sant Antoni M. Claret 3, en el qual s'hi troben els dos arxius, el Comarcal del Baix Camp i el Municipal de Reus.

Dades sobre l'ingrés

A partir de la dècada de 1990 es comencen planificar i formalitzar les transferències de les diverses unitats de gestió a l'Arxiu. Amb anterioritat es portava un control de la documentació que ingressava a l'Arxiu però sense una formalització reglada mitjançant el formulari de transferència.

ÀREA DE CONTINGUT I ESTRUCTURA

Abast i contingut

L'Arxiu Municipal de Reus conserva la documentació produïda i rebuda per l'Ajuntament de Reus en l'exercici de les seves funcions, competències i serveis al llarg de la seva història. Els primers documents que fan referència a Reus són les **cartes de població**, la del Castlà del 1183 i la del Cambrer de 1186, tot i que el document més antic data de l'any 1020 - donació de terra- si bé no fa referència a Reus.

Una de les sèries més significatives - des del punt de vista de la història de la ciutat- és la de privilegis. Cal destacar el **Llibre Verd o llibre de privilegis** -segles XVI -XVII-i Llibre Vermell) i la de franquícies del municipi i també les d'ordinacions, on hi destaquem el **Llibre de la Cadena**, llibre que recull bona part de les ordinacions que regien la vila (XIV-XVIII).

La sèrie d'Actes Municipals (anomenada en una primera època, Llibres del Consell) constitueixen una de les més completes. El primer llibre d'actes conservat (1444-1466), anomenat Llibre del Consell, s'inicia a mitjans del segle XV, està escrit en català, sobre paper artesanal i enquadernat en pergamí.

Dins de la sèrie de procediments judicials cal fer esment d'un llibre tant emblemàtic com el del **Juí de Prohoms**, que compila les sentències dictades per aquest tribunal entre els anys 1610 i 1717.

En l'àmbit de la fiscalitat destaquem documents com els llibres d'estimes (d'inici del segle XIV), vàlues (a partir del XVII) i els cadastres (inici 1717).

En l'àmbit de la Intervenció hi trobem els **llibres del Comú** o de comptes (segle XIV), Llibres de Clavaria (anomenats així a partir del segle XV), els quals reflectien la comptabilitat municipal de l'època.

Durant el segle XIX els municipis van adquirint competències i per tant comencem a trobar sèries relacionades amb la seguretat, la neteja, sanitat, beneficència, lleves, ensenyament, hisenda, infraestructures..

En aquesta època es comença la sèrie de foment (llicències urbanístiques), una de les més destacades, i que en els segles XIX i XX es consolida plenament com una de les més representatives.

Amb l'arribada de la democràcia i a partir de la Llei 7/1985, de 2 d'abril, Reguladora de les Bases del Règim Local, els municipis assumeixen noves competències que queden reflectides en la producció documental, en l'aparició de noves sèries amb documentació referent per exemple a enllumenat públic, cementiri, recollida de residus, neteja viària, clavegueram, transport, protecció civil, atenció, esport...

A inicis del segle XXI, el Servei d'Arxiu, juntament amb altres unitats (Secretaria, STIT) participa activament en el procés transformador que afecta tant a l'administració com a la ciutadania, el canvi cap a l'Administració electrònica. L'Arxiu passa a gestionar documents i expedients electrònics i a intervenir des de la gènesi del mateix document fins a l'avaluació documental on es decideix la conservació o destrucció dels documents, controlant tots els processos de gestió documental.

Dins del fons de l'Ajuntament de Reus també té un paper molt rellevant la col·lecció de pergamins, formada per 3.600 pergamins que abasten des del segle XI fins al segle XVIII. D'entre ells en destaquem, per la importància en la història de la ciutat, les dues cartes de població o les concessions de fira i del mercat, per exemple.

Sistemes d'organització

El contingut, l'estructura i l'organització del Fons Municipal és conseqüència directa de les funcions i activitats desenvolupades per l'Ajuntament al llarg de la seva existència. L'any 2017 l'Ajuntament de Reus s'adhereix a la proposta de Quadre de Classificació de documentació municipal promoguda per la Generalitat de Catalunya ja que el model s'adequa -en general

- a les nostres necessitats i s'ajusta a la legalitat vigent (competències de establertes a la Llei 7/1985 Reguladora de les Bases del Règim Local, la Llei 8/1987, de 15 d'abril, municipal i de règim local de Catalunya i a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.)

Bàsicament s'estructura en tres grans àmbits:

- Govern i administració
  - Òrgans de Govern
  - Organització i gestió administrativa
  - Personal
  - Patrimoni
- Territori
  - Recursos econòmics
  - Urbanisme, obres i mobilitat
  - Sostenibilitat i Medi Ambient
  - Ordenació i promoció de l'activitat econòmica
- Serveis a les persones
  - Població i eleccions
  - Serveis Culturals, de l'esport i el lleure
  - Serveis per a l'educació
  - Serveis per al benestar i la salut
  - Seguretat i protecció ciutadana

Informació sobre avaluació, tria i eliminació

L'avaluació documental que s'aplica a l'Arxiu es regeix segons el que regula la normativa catalana vigent en matèria d'arxius i documents: Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'Arxius i Documents, el Decret 13/2008, de 22 de gener, sobre accés, avaluació i tria de documents, així com les diverses taules d'accés i avaluació documental (TAAD) aprovades per la Generalitat de Catalunya (CNAATD). També, cal considerar a més de les disposicions legals, els acords i resolucions que ofereixen bones pràctiques, recomanacions i pautes en el procés d'avaluació, tria i eliminació documental.

Com a norma general, els documents d'arxiu anteriors a l'1 de gener de 1940 són de conservació permanent.

Incrementos

El fons és obert i hi ha ingressos normalitzats per transferència interna.

ÀREA DE CONDICIONS D'ACCÉS I ÚS

Condicions d'accés

La documentació, majoritàriament, és d'accés lliure. En casos molt concrets l'accés és restringit d'acord amb el marc legal vigent.

Condicions de reproducció

La reproducció de documents del fons de l'Ajuntament de Reus, sempre que siguin de lliure accés, estarà condicionada al seu estat de conservació i, pel que fa als documents de caràcter creatiu (fotografies, plànols, cartells...), a les obligacions que es derivin de l'aplicació dels drets d'explotació en cada cas concret.

La reproducció de documents està subjecta al pagament de taxes que es preveu a l'Ordenança Fiscal corresponent.

Llengües i escriptures dels documents

Les llengües majoritàries utilitzades en la documentació són el català i el castellà, tot i que hi trobem també gran nombre de documents en llatí (sobretot d'època medieval i moderna).

Característiques físiques i requeriments tècnics

En general, la documentació presenta un bon estat de conservació.

Instruments de descripció

Existeixen diversos instruments de descripció a nivell d'inventari, catàlegs i índexs que permeten accedir a la documentació. En l'actualitat s'està duent a terme la descripció a nivell de catàleg de la sèrie de foment-licències urbanístiques.

ÀREA DE DOCUMENTACIÓ RELACIONADA

Existència i localització dels originals

Documentació relacionada

D'entre els arxius on podem trobar documentació relacionada, destaquen:

- Arxiu Capitular de Barcelona (Administracions foranes)
- Arxiu de la Corona d'Aragó
- Archivo General Militar de Guadalajara
- Centro documental de la Memoria Histórica (Salamanca)

Bibliografia

- AADD. *Història General de Reus (5 vol.). Reus: Ajuntament, 2003.*
- Bofarull, Andrés de. *Anales históricos de Reus des de su fundación hasta nuestros días (2 vol.) Primera edició, Reus [1845] 2008; segona edició [1867], 1959-1961.*
- Gort Juanpere, Ezequiel. *Sia de tots conegut... Catàleg dels pergamins de l'Arxiu Municipal de Reus. 1 (1020-1350). Publicacions de l'Arxiu Municipal de Reus- 9, Reus, 2004*

- Gort Juanpere, Ezequiel. Aproximació a la història de l'Arxiu Municipal de Reus. Publicacions de l'Arxiu Municipal de Reus-16, Reus, 2011
- Gort Juanpere, Ezequiel. La Casa de la Vila. Notícia històrica de la institució municipal a Reus. Reus. Carrutxa, 1991.

ÀREA DE NOTES

Notes

El catàleg de llicències urbanístiques s'estan revisant i actualitzant.

ÀREA DE CONTROL DE LA DESCRIPCIÓ

Autoria i data(es)

Elisenda Cristià Balsells, 17 de març de 2020, darrera revisió 29 d'octubre de 2020.

Fonts

La pròpia unitat de descripció i, per informar els elements *Història del productor* i *Història arxivística* s'han utilitzat les obres sobre història institucional de l'Ajuntament i de l'Arxiu Municipal.

Regles o convencions

Norma de Descripció arxivística de Catalunya (NODAC). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Subdirecció General d'Arxius i Associació d'Arxivers de Catalunya, 2007.